

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน

Development of Temple Management Model: Sustainable Cultural Tourist
Attraction in the Upper North Area, Thailand

สุชานาฏ สิตานุรักษ์

Suchanart Sitanurak

บุญเรียง ขจรศิลป์

Boonreang Kajornsinsin

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

Faculty of Education, Saint John's University

E-mail: suchasitaa@yahoo.com

(Received : January 20, 2020 Revised : March 6, 2019 Accepted : March 10, 2020)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัด 2) ทดลองและประเมินการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัด และ 3) ปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and development) กลุ่มตัวอย่าง คือเจ้าอาวาสวัด พระลูกวัดที่ช่วยงานบริหาร และกรรมการวัดหรือมัคทายก จำนวน 213 คน/รูป และนักท่องเที่ยว จำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัด พระลูกวัด และกรรมการวัดหรือมัคทายก เพื่อศึกษาบริบทของวัด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา 2) แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการใช้รูปแบบฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ 3) แบบสอบถามเพื่อวัดจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ 4) แบบประเมินความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่อการบริหารจัดการวัดฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย 5) แบบสัมภาษณ์การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) การบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนทั้งในเขตภาคเหนือตอนบน มีรูปแบบการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังต่อไปนี้ 1.1) การวางแผน ประกอบด้วย ศึกษาบริบทของวัด กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย แนวทางปฏิบัติงาน ประเมิน ทบทวน ปรับแผน และการประชาสัมพันธ์ 1.2) การจัดองค์กร ประกอบด้วย กำหนดและแบ่งประเภทงาน และ

กระจายอำนาจ 1.3) การบริหารงานบุคคล ประกอบด้วย สรรหาหรือคัดเลือกบุคคล และอบรมหรือพัฒนาบุคลากร 1.4) การอำนวยการ ประกอบด้วย สื่อสารหรือการดำเนินงานตามแผน และภาวะผู้นำหรือมนุษยสัมพันธ์ 1.5) การกำกับ ดูแล ประกอบด้วย ตรวจสอบหรือติดตามผล และแก้ไข 2) ผลการทดลองใช้และประเมินการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ใน 3 มิติ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในทุกประเด็น นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในทุกด้าน และชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ฯ ทั้งรายได้และองค์ความรู้ โดยมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบ และ 3) การปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ให้เพิ่มเติมหัวข้อการประชาสัมพันธ์ ในองค์ประกอบที่ 1 การวางแผน

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหารจัดการวัด การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เขตภาคเหนือตอนบน

Abstract

The objectives of this research were 1) to develop a temple management model to be a sustainable cultural attraction in the upper north area, Thailand; 2) to implement and evaluate the implementation of the model; and 3) to improve the temple management model. The sample groups were 213 people of the temple abbots, monks, and the temple committee and 200 tourists. The data was collected by using an interview form, questionnaires and satisfaction scale. The data was analyzed by frequency distribution, percentage and mean.

The research results were 1) the temple management model to be a sustainable cultural tourist attraction consisted of 5 factors 1.1) planning; study on temple context, set the objectives and guidelines to practice, and evaluate/review/adjust the plan 1.2) organizing; define the categories of work and decentralize 1.3) staffing; recruit and train people for personnel development 1.4) directing; communicate and use leadership relations 1.5) controlling; monitor/follow-up and edit to achieve the goals 2) the results of implementation and evaluation of the temple management model indicated that the model was appropriated in 3 dimensions. Most people were aware of tourist attractions and environment. The tourists were satisfied with all aspects. Local people had participated in community income and knowledge. The model was improved by adding 'public relation' in planning factor.

Keywords: Temple management model, Sustainable cultural tourist attraction, The upper north area

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรม ทำให้มีศักยภาพด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวที่ได้มาเยือนจึงเกิดการรับรู้ถึงคุณค่า และความงดงาม เกิดเป็นความประทับใจในอัตลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ พื้นที่ในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านวัฒนธรรมหลากหลาย แต่ละแห่งต่างมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัส โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการท่องเที่ยว และให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เช่น จังหวัดเชียงใหม่ได้มีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยการเสนอให้เมืองเชียงใหม่เป็นเมืองมรดกโลก (Nation TV, 2558) นักท่องเที่ยวผู้ชื่นชอบในวัฒนธรรมจึงนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก แต่หากแหล่งท่องเที่ยวใดที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมากย่อมก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ ตามมา ดังที่คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (2560) ได้กล่าวไว้ในแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 – 2564) ว่าผลการพัฒนาในระยะแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559 แม้จะประสบผลสำเร็จด้านรายได้และขีดความสามารถในการแข่งขัน แต่ยังคงมีปัญหาอีกหลายประการ โดยเฉพาะในด้านความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากมีความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติจากการเดินทางเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติจึงได้กำหนดแนวคิดหลักในการพัฒนา 5 ประการ ได้แก่ 1) ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลก 2) การเติบโตอย่างมีคุณภาพ 3) การเติบโตบนพื้นฐานความเป็นไทย 4) การส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วน และ 5) การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น จะมีการส่งเสริมความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวที่เสี่ยงต่อการเสื่อมโทรม การบริหารความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความยั่งยืนของวัฒนธรรม โดยการเชิดชูเอกลักษณ์ของไทย คุณค่าดั้งเดิม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจและนิยมเลือกที่จะมาท่องเที่ยวเป็นอันดับต้น ๆ แหล่งหนึ่ง ก็คือ “วัด” ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทในสังคม ชุมชน ประเทศ และนานาชาติ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่อันเป็นศูนย์รวมจิตใจทางด้านศาสนา และการพัฒนาจิตใจของคนในชุมชน อีกทั้งยังมีศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่งดงาม เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของพุทธศาสนาและเป็นสมบัติของประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดภาคเหนือตอนบน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์เก่าแก่ และมีวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า จึงทำให้วัดยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นเสน่ห์เฉพาะตัวที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจำนวนมากเดินทางมาเยือนอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้การติดต่อสื่อสารหรือการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกล สามารถทำได้ภายในเวลาอันรวดเร็ว ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ยังได้ส่งผลให้วัฒนธรรมต่าง ๆ ถูกปรับเปลี่ยน

ไปสู่ความทันสมัย วัดซึ่งเป็นสถานที่ทางวัฒนธรรมอีกแห่งหนึ่งจึงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้บทบาทของวัดในการเป็น “บวร” ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยปัจจุบันวัดส่วนใหญ่ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีนักท่องเที่ยวหลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก เกิดปัญหาผลกระทบต่อวัดในหลายด้าน เช่น วัดหรือชุมชนไม่สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น วัดไม่สามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้ วัดมีบริบทที่ไม่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน สูญเสียความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม ศิลปวัฒนธรรมและโบราณสถานเสี่ยงต่อการถูกทำลาย เป็นต้น ซึ่งกาญจนา แสงลี้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลี้มสุวรรณ (2555, น.141) ได้กล่าวว่า ผลจากการท่องเที่ยวที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้น จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยวและการสูญเสียมูลค่าทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวจึงเปรียบเสมือนดาบสองคม ถ้าไม่มีการวางแผนอย่างเหมาะสม จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อนำไปสู่การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ดังนั้นการบริหารจัดการภายในวัดจึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษารูปแบบในการบริหารจัดการวัด โดยมุ่งประเด็นสำคัญตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนใน 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านการสร้างจิตสำนึก การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มิติด้านการสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว และมิติด้านการสร้างควมมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา, 2557, น.18) เพื่อเป็นการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการรักษาวัฒนธรรมล้านนาให้คงอยู่ เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม สืบสาน และเผยแพร่สู่เยาวชนคนรุ่นหลัง ตลอดจนเป็นการส่งเสริมสนับสนุนการเสนอขอการเป็นเมืองมรดกโลกต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน
2. ทดลองใช้และประเมินการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน
3. ปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and development) กลุ่มตัวอย่าง คือ เจ้าอาวาสวัดพระลูกวัดที่ช่วยงานบริหาร และกรรมการวัดหรือมีคณาจารย์ จำนวน 213 คน/รูป และนักท่องเที่ยว จำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัด พระลูกวัด และกรรมการวัดหรือมีคณาจารย์ เพื่อศึกษาบริบทของวัด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา 2) แบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการใช้รูปแบบฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ 3) แบบสอบถามเพื่อวัด

จิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ 4) แบบประเมินความพึงพอใจนักท่องเที่ยวต่อการบริหารจัดการวัดฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย 5) แบบสัมภาษณ์การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

การดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

1. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนบน ศึกษาเอกสารและสภาพปัจจุบันของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือตอนบน ตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ใน 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มิติด้านการสร้างสภาพให้แก่นักท่องเที่ยว และมิติด้านการสร้างมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

ขั้นตอนการดำเนินการ

1.1 สร้างแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi structure interview) และนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อปรับปรุงแก้ไข

1.2 สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัด วัดละ 1 รูป พระลูกวัดที่ปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารจัดการวัด วัดละ 1 รูป และกรรมการวัดหรือมคทายกที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัด วัดละ 1 คน โดยการเลือกวัดแบบเจาะจงซึ่งเป็นวัดที่จัดอยู่ในกลุ่มสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศิลปะ วัฒนธรรม และแหล่งมรดก จำนวน 10 วัด ในภาคเหนือตอนบน ได้แก่ วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดเจดีย์หลวง วัดเจ็ดยอด วัดพระธาตุศรีจอมทอง วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และวัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง วัดห้วยปลากั้ง และวัดแม่เจดีย์ จังหวัดเชียงราย แล้วนำข้อมูลและข้อเสนอแนะมาจัดทำ (ร่าง) รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนบน

1.3 จัดการสนทนากลุ่ม (Focus group) โดยมีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม จำนวน 7 คน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว ด้านการศึกษาและวัดผล ด้านวัฒนธรรม ด้านพระพุทธศาสนา และด้านการบริหารจัดการ ผู้วิจัย และเลขานุการการประชุม เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม แล้วนำเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิมาจัดทำ (ร่าง) รูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ

1.4 ตรวจสอบความเป็นไปได้ของ (ร่าง) รูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ด้วยการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังเจ้าอาวาสวัด พระลูกวัดที่ปฏิบัติหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดและกรรมการวัดหรือมคทายกที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัด โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50% ของวัดในแต่ละจังหวัด รวมมีกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 71 วัด หลังจากนั้นสุ่มรายชื่อวัดในแต่ละจังหวัด และเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างแต่ละประเภท จำนวนวัดละ 3 รูป/คน รวม 213 คน/รูป และรับแบบสอบถามกลับมาวิเคราะห์ทางสถิติและนำข้อมูลพร้อมข้อเสนอแนะมาจัดทำ (ร่าง) คู่มือ “รูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนบน”

2. การทดลองใช้และประเมินการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน ทดลองใช้และประเมินการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน จำนวน 1 วัด คือ วัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเวลา 12 สัปดาห์ เนื่องจากวัดแห่งนี้เป็นวัดใหม่ที่ต้องการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ขั้นตอนการดำเนินการ

2.1 นำ (ร่าง) คู่มือ “รูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนบน” ไปทดลองใช้กับวัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) โดยดำเนินการร่วมกับวัด สถานศึกษา และชุมชน ในการบริหารจัดการวัดใน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล เริ่มต้นการดำเนินการ ด้วยการประชุมร่วมกันในการวางแผนและศึกษาบริบทของวัด โดยการจัดทำ SWOT analysis เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ร่วมกัน และได้จัดทำแผนการบริหารจัดการวัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง)

2.2 ดำเนินโครงการและกิจกรรมตามแผนการบริหารจัดการวัดฯ ให้สอดคล้องกับระยะเวลาในการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน จำนวน 5 โครงการ ได้แก่ โครงการจัดทำพิพิธภัณฑ์สถาปัตยกรรมล้านนา โครงการพัฒนาภูมิทัศน์วัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) โครงการจัดทำสื่อการเรียนรู้ของวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โครงการสืบสานองค์ความรู้จากชุมชน และกิจกรรมยุวมัคคุเทศก์

2.3 ประเมินการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน โดยมีคณะกรรมการดำเนินงาน 3 กลุ่ม จำแนกตามรูปแบบการบริหารจัดการวัด ใน 3 มิติ ได้แก่

มิติที่ 1 การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ พระสงฆ์ กรรมการวัด คนในชุมชน และนักท่องเที่ยว จำนวน 50 คน โดยใช้แบบสอบถามวัดจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับการตรวจสอบและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ

มิติที่ 2 การสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว จากนักท่องเที่ยว จำนวน 200 คน โดยใช้แบบประเมินความพึงพอใจนักท่องเที่ยว ที่ได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คนแล้ว และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ

มิติที่ 3 การสร้างการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ พระสงฆ์ กรรมการวัด และคนในชุมชน จำนวน 30 รูป/คน โดยการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์

3. การปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ในเขตภาคเหนือตอนบน

ขั้นตอนการดำเนินการ

หลังจากทดลองใช้คู่มือการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ณ วัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการทดลองใช้ไปปรับปรุงแก้ไข รูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ผู้วิจัยได้เพิ่ม “การประชาสัมพันธ์” ในกระบวนการวางแผนและคู่มือ “การบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน”

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาารูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน
ในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล ใน 3 มิติ คือ มิติที่ 1 การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มิติที่ 2 การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว และมิติที่ 3 การสร้างมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ได้จัดการสนทนากลุ่มโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว ด้านการศึกษาและวัดผล ด้านวัฒนธรรม ด้านพระพุทธศาสนา และด้านการบริหารจัดการเพื่อศึกษาความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ พบว่า ควรมีการเพิ่มข้อมูลในองค์ประกอบของการวางแผน โดยให้เพิ่ม “การศึกษาบริบทของวัด” และกำหนดโครงการ/กิจกรรมใน 3 มิติดังกล่าว

นอกจากนี้จากการศึกษาความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของรูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน ใน 3 มิติ โดยเจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาสที่ได้รับมอบหมายงานด้านบริหารจัดการวัด พระลูกวัดที่ปฏิบัติหน้าที่ในด้านการบริหารจัดการ และกรรมการวัดหรือฆราวาสที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัด พบว่า ทุกประเด็นมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของการนำรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน

2. ผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน ณ วัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) จังหวัดเชียงใหม่ สรุปได้ดังนี้

มิติที่ 1 การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ ร้อยละ 92.40 เห็นด้วยกับการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมี 3 อันดับแรก ดังนี้ รู้สึกชื่นชมและสดชื่น เมื่อเห็นภูมิทัศน์โดยรอบวัดมีความสะอาดและร่มรื่น (ร้อยละ 100.00) ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน (ร้อยละ 98.00 เท่ากัน) และต้องการเข้าไปอธิบายและให้คำแนะนำในการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมวัด (ร้อยละ 96.00) ตามลำดับ

มิติที่ 2 การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว จำนวน 200 คน ทั้ง 4 ด้าน พบว่า 1) ด้านการคมนาคม นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อความสะดวกในการเดินทางมาวัดในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.24) 2) ด้านการบริหารจัดการ พบว่าส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อกฎระเบียบการเข้าวัดในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.23) 3) ด้านการบริการ พบว่า มีความพึงพอใจต่อผู้ให้บริการมีความรู้ ความสามารถในการให้ความรู้เกี่ยวกับวัดในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.29) และ 4) ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า มีความพึงพอใจต่อจุดจำหน่ายรูปเทียน ดอกไม้บูชาพระอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.52)

มิติที่ 3 การสร้างความมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น พบว่า

1) ควรมีการพัฒนาการประชาสัมพันธ์เพื่อแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับโครงการและกิจกรรมการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของชุมชน ให้แพร่หลายและหลากหลายรูปแบบ

2) ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลและดำเนินการโดยเฉพาะคุณสมบัติของคณะกรรมการจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับกิจกรรมนั้น ๆ อีกทั้งการดำเนินงานจะต้องเป็นการร่วมมือกันเชิงบูรณาการ ทำให้ประหยัดทั้งแรงคนและทรัพยากร และควรมีการดำเนินงานตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ไม่ควรมุ่งเน้นรายได้เพียงอย่างเดียว เพราะในบางโครงการและกิจกรรม ไม่สามารถตีค่าออกมาเป็นรูปธรรมได้ แต่ส่งผลทางด้านจิตใจและเป็นองค์ความรู้ที่สามารถส่งต่อถึงเยาวชน และคนในชุมชน ที่นำไปสู่การสร้างสังคมคุณภาพ

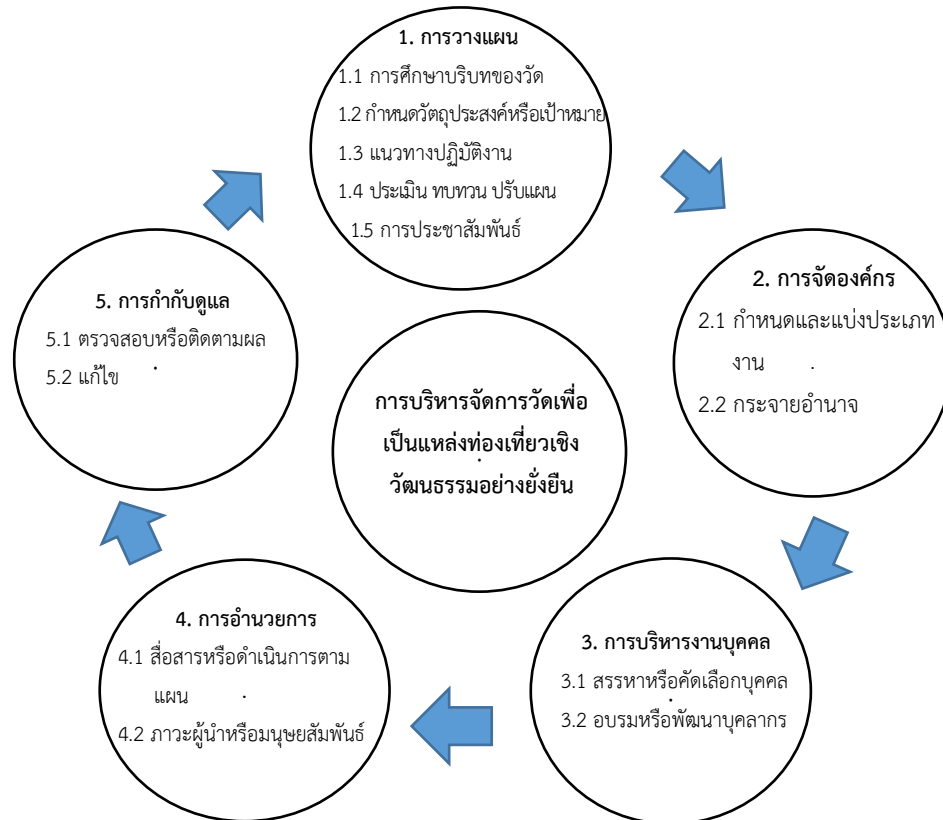
3) การดำเนินโครงการและกิจกรรมการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของชุมชน ทำให้ชุมชนร่วมมือร่วมแรงในการดำเนินงานเพื่อชุมชนของตน แต่หากมุ่งเน้นไปที่ตัวเงินมากเกินไป จะทำให้เกิดปัญหาในการแบ่งปันผลประโยชน์ ดังนั้น ในการดำเนินงานจึงควรมีหลักเกณฑ์ที่ผ่านการกำหนดและการยอมรับของชุมชน นอกจากนี้การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ จะทำให้ทุกคนมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง อยากจะร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนร่วมแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

4) แนวทางในการพัฒนาโครงการและกิจกรรมการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของชุมชน ควรเปิดโอกาสให้สถาบันการศึกษาในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิดและพัฒนาโครงการและกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน โดยวัดจะเป็นผู้สนับสนุนในส่วนของสถานที่ และวิทยากร ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายและพัฒนาความร่วมมือระหว่างเครือข่าย รวมถึงการร่วมมือกับสถานประกอบการ และธุรกิจชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อรับผิดชอบต่อสังคม

3. ผลการปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน

จากผลการทดลองใช้มีข้อเสนอแนะให้ผู้วิจัยนำมาปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน โดยเพิ่ม “การประชาสัมพันธ์” ในกระบวนการวางแผน ดังนั้นผู้วิจัย จึงปรับปรุง โดยเพิ่มข้อ 1.5 การประชาสัมพันธ์ กล่าวโดยสรุป รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล ดำเนินการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม จึงนำมาซึ่งความสำเร็จดังที่ตั้งใจไว้ นอกจากนี้ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้

แพร่หลายและทั่วถึง โดยใช้สื่อที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดการรับรู้ทุกภาคส่วน อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการที่ดีของวัด ในการเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ตลอดจนเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างชาติ จึงสรุปได้ว่ารูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังรายละเอียดในรูปภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน

การอภิปรายผล

1. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ทำให้ได้ “ร่าง” รูปแบบการบริหารจัดการวัด ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก คือ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับดูแล ซึ่งรูปแบบนี้จะเป็นหลักการหรือแนวทางในการบริหารจัดการวัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระธรรมโกศาจารย์ (2549) ที่ว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งการบริหารเชิงพุทธวิธี ก็มีกระบวนการบริหารจัดการที่ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ซึ่งเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหาร คือ Planning หมายถึง การวางแผน Organizing หมายถึง การจัดองค์กร Staffing หมายถึง งานบุคลากร Directing หมายถึง การอำนวยการตามแผน และ

Controlling หมายถึง การกำกับดูแลภายในองค์กร ดังนั้น ผู้ที่เป็นหลักในการบริหารจัดการวัด ให้ประสบความสำเร็จดังเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ เจ้าอาวาส จะต้องมีการรอบในการบริหารจัดการทั้งทางพุทธรวิธี และทางโลกอันประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาสภาพปัจจุบันของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำนวน 10 วัด ในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่า มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของการนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ และจากการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า มีความเหมาะสม แต่ควรเพิ่มการศึกษาบริบทของวัดในส่วนของการวางแผน เนื่องจากแต่ละวัดจะมีบริบทที่แตกต่างกัน รวมถึงการบริหารจัดการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน การที่จะบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ต้องดำเนินการโดยคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) (2560) ที่ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องมีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการหรือขั้นตอนต่าง ๆ ของการบริหาร ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลการปฏิบัติงาน การร่วมแสดงทัศนะความคิดเห็น การร่วมเสนอปัญหาและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น การร่วมคิดแนวทางการแก้ไขปัญหา การร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การร่วมในการดำเนินการ และร่วมติดตามประเมินผล รวมทั้งร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา และสอดคล้องกับงานวิจัยของวรพล วัฒนเหลืออรุณ, กริช สอึงทอง และ อัครวิณี ไชยวุฒิ (2562) ที่ได้ศึกษาเอกลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวภายใต้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า ประเด็นสำคัญในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว คือ การบริหารจัดการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยชุมชนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ เน้นการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีมิตรไมตรีในการเป็นเจ้าบ้านและการให้บริการที่ดี ซึ่งเป็นไปแนวทางการสนทนากลุ่มในมิติที่ 3 การสร้างความมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ที่ว่า “การสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ จะทำให้ทุกคนมุ่งมั่นตั้งใจที่จะทำให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง และอยากจะร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนร่วมแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายที่วางไว้”

2. การทดลองใช้และประเมินการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ใน 3 มิติ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยกับประเด็นในมิติที่ 1 การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้กับผู้เกี่ยวข้องโดยเฉลี่ยร้อยละ 92.40 ซึ่งมี 3 อันดับแรก ดังนี้ รู้สึกชื่นชมและสดชื่น เมื่อเห็นภูมิทัศน์โดยรอบวัดมีความสะอาดและร่มรื่น ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงรู้สึกยินดีและภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัดและมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ต้องการเข้าไปอธิบายและให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Goeldner and Ritchie (2008) ที่ว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่น ๆ หรือประเทศอื่น ๆ เพื่อที่จะทำความเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจต่อกัน

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก่อให้เกิดประสบการณ์และความรู้ผ่านการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการอนุรักษ์ไว้ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน

ทั้งนี้ นอกจากความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดแล้ว ยังได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งเชื่อมต่อกับประวัติวัด เนื่องจากในอดีตวัดถือเป็นโรงเรียนของชุมชนในการประสิทธิประสาทวิชาให้กับคนในชุมชน แต่ในปัจจุบันวัดได้กลายเป็นผู้ให้ความรู้เสริมในการดำรงชีวิตแทน เช่น หลักธรรมคำสอน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ฯลฯ ซึ่งสามารถนำไปประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชน เช่น สถาปัตยกรรมงานไม้ ซึ่งวัดแสนเมืองมาหลวง (หัวข่วง) ถือเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ ที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น นำไปสู่การสร้างเรื่องราวของชุมชนสู่สากล ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา, 2557) ที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้ และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพื่อคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก ดังจะเห็นได้จากผลการประเมินการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ในมิติที่ 1 การสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้กับผู้เกี่ยวข้อง ที่ว่า “ต้องการเข้าไปอธิบายและให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัด” และในมิติที่ 2 การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว จำนวน 4 ด้าน พบว่า ด้านการคมนาคม นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อความสะดวกในการเดินทางมาวัดสูงที่สุด ด้านการบริหารจัดการ มีความพึงพอใจต่อกฎระเบียบการเข้าวัดสูงที่สุด ด้านการบริการ มีความพึงพอใจต่อผู้ให้บริการมีความรู้ ความสามารถในการให้ความรู้สูงที่สุด และ ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก มีความพึงพอใจต่อจุดจำหน่ายรูปเขียน ดอกไม้บูชาพระ สูงที่สุด สำหรับมิติที่ 3 การสร้างความมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น โดยในการดำเนินโครงการและกิจกรรมการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ของชุมชน ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลและดำเนินการในส่วนนี้ ซึ่งคณะกรรมการจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดทำและจัดหาผลประโยชน์ ทั้งด้านรายได้ องค์ความรู้ และควรร่วมมือกันทำงานด้วยการบูรณาการทรัพยากรร่วมกัน เพื่อการบริหารจัดการวัดที่ดีและยั่งยืน นอกจากนี้ ควรมีการดำเนินงานอย่างเต็มรูปแบบทั้งกระบวนการตามวงจรคุณภาพ (PDCA) ซึ่งในบางโครงการและกิจกรรม ไม่สามารถตีค่าออกมาเป็นรูปธรรมได้ แต่มีผลต่อเยาวชน และคนในชุมชน ในการยกระดับของจิตใจ ที่นำไปสู่การสร้างสังคมคุณภาพ ตลอดจนการเปิดโอกาสให้สถาบันการศึกษาในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิดและพัฒนาโครงการและกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการ โดยวัดเป็นผู้สนับสนุนในส่วนของการสถานที่และวิทยากร ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายและพัฒนาความร่วมมือระหว่างเครือข่าย อันจะนำไปสู่การทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อชุมชน โดยชุมชน รวมถึงการร่วมมือกับสถานประกอบการและธุรกิจชุมชนในการดำเนินกิจกรรมเพื่อรับผิดชอบต่อสังคม

3. การปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการวัด เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตภาคเหนือตอนบน จากการประเมินผลการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ใน 3 มิติ พบว่า โดยภาพรวมของการทดลองรูปแบบการบริหารจัดการวัดฯ ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการกำกับดูแล ดำเนินการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม แต่หากเมื่อพิจารณาในรายปลีกย่อยแล้ว ควรมีการปรับปรุงการดำเนินกิจกรรม เช่น การประชาสัมพันธ์ ให้แพร่หลาย

และเป็นไปอย่างทั่วถึง โดยใช้สื่อออนไลน์ อันจะนำไปสู่เป้าหมายของวัด ในการเป็นศูนย์กลางของชุมชน ตลอดจนแหล่งเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาผ่านการท่องเที่ยว ที่จะนำไปสู่การพัฒนาและสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยมีรูปแบบการบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ในเขตภาคเหนือตอนบน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา, 2557) ที่ว่า “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะต้องเป็นการพัฒนาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริการ จะเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการบอกเล่าปากต่อปากของนักท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การมาท่องเที่ยวซ้ำ ๆ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การบริหารจัดการวัดเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนทั้งในเขตภาคเหนือตอนบน มีรูปแบบการบริหารจัดการ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ การวางแผน การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การอำนวยการ และการกำกับ ดูแล

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในเขตภาคเหนือ ควรมีการจัดทำ “แผนแม่บทเกี่ยวกับการท่องเที่ยว” โดยความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน ตลอดจนส่วนราชการ และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์อัตลักษณ์ล้านนา ตลอดจนเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการเตรียมการรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่จะมาพร้อมกับการท่องเที่ยว

2. วัดที่ต้องการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ควรมีการพัฒนาประชาสัมพันธ์กิจกรรม ข่าวสารต่าง ๆ ของวัด ให้แพร่หลายและหลากหลายรูปแบบ ให้เข้าถึงคนทุกช่วงวัย เช่น ผู้สูงอายุ บุคคลในครอบครัวและนักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสารตลอดจนมีความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวและทุกภาคส่วน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาการพัฒนาแบบการยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์เพื่อให้มีแนวทางการบริหารจัดการวัดๆ ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
2. การศึกษาการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่และผลที่เกิดต่อสังคม ชุมชน ท้องถิ่น

1. ได้รูปแบบการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสม สำหรับวัดที่ต้องการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ตามบริบทของพื้นที่ เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

2. ชุมชนและจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนมีแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

3. วัดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวเหมาะสม ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเกิดความประทับใจ มาเยี่ยมชมจำนวนมาก และมีการกลับมาเที่ยวซ้ำ เป็นการส่งเสริมรายได้ทางเศรษฐกิจ พัฒนาสังคม และความมั่นคงของชุมชนและประเทศชาติ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะสงฆ์และคณะกรรมการวัดในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.บุญเรียง ขจรศิลป์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพศาล กาญจนวงศ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และคณาจารย์ ที่ให้คำแนะนำ ตลอดจนสมาชิกในครอบครัวที่เป็นกำลังใจ ทำให้งานสำเร็จด้วยดี หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานนี้จะเป็นประโยชน์กับวัดและชุมชนที่ต้องการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนา สังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของท้องถิ่น ประเทศชาติ และนานาชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แสงลิมสุวรรณ และศรัณยา แสงลิมสุวรรณ. (2555). การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. *วารสารนักบริหาร*, 32(4), 139-146.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560 - 2564)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา และเพ็ญศิริ ศรีคำภา. (2557). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: บริษัท ธรรมสารจำกัด.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรพล วัฒนเหลื่องอรุณ, กริช ส่องทอง และอัศวิน ไชยวุฒิ. (2562). การศึกษาเอกลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พื้นที่ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่*, 20(2), 53-68.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.). (2560). *การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม: เทคนิควิธี และการนำไปสู่การปฏิบัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอมมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- Goeldner, R., & Ritchie, J. (2008). *Tourism: principle, practice, philosophies*. (11thed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Nation TV. (2558). ยูเนสโกขึ้นบัญชี “เชียงใหม่” รอประกาศเป็น “มรดกโลก”. สืบค้นจาก <http://www.nationtv.tv/main/content/social/378465017/>